

Prano Dovydaičio LOGOS – tikėjimo ir proto sintezė kaip tiesos kontempliacija

Straipsnyje analizuojama tikėjimo ir proto santykio problema, kuri buvo gvildinama lietuvių inteligentijai skirtame periodiniame leidinyje LOGOS. Leidinys buvo pirmasis mokslinis-filosofinis žurnalas lietuvių kalba. Jo steigėjas ir leidėjas – profesorius Pranas Dovydaitis. Žurnalas pradėtas publikuoti 1921 m. P. Dovydaitis propagavo idėją, kad katalikiška kultūra turi būti puoselėjama gimtąja kalba ir remtis filosofijos bei religijos studijomis. Tarpukario Lietuvoje buvo išleista 30 LOGOS numerių, kol jo veiklą 1939 m. nutraukė okupacinė sovietų valdžia. 1990 m. žurnalo leidyba buvo atgaivinta.

The article analyses the problem of relation between faith and reason which was elaborated on the pages of the LOGOS magazine designed to the intellectuals of Lithuania. The magazine was instituted in 1921 by professor Dovydaitis, who was convinced that the Lithuanian language, philosophy and religion are the most important factors for the development of Catholic culture in the country. He edited and published the thirty issues of LOGOS. In 1939 the magazine was closed by the soviet occupational administration. In 1990 the publishing of the magazine was started anew.

Ivadas

Lietuviškų raštų leidyba ir kultūrinio gyvenimo suintensyvėjo XX a. pradžioje, panaikinus spaudos draudimą. Katalikų dvasininkai „aktyviai įsitraukė į nepriklausomos Lietuvos kūrimą, lietuvių, kaip valstybės piliečio, ugdymą. Tai jie darė su plačiu užmoju – per mokyklas, spaudą, visuomenines organizacijas“¹. Teologai žadino ne tik religinę, bet ir tautinę savimoneę, siekė, kad į kultūrinę bei socialinę veiklą įsitrauktų kuo daugiau apsišvietusių pasauliečių, skatino kurti lietuviškas mokyklas ir nemaža prisidėjo prie mokslo bei meno draugijų steigimo. Besiformuojanti katalikiškoji inteligentija kūrė kultūrinę ir šviečiamąją programą, grindė idėjinius principus ir numatė konkrečius uždavinius jiems realizuoti. V. Kavolis atkreipė dėmesį į tai, kad „Aleksandro Dambrausko-Jakšto Dievo asimiliavimas į mokslinio galvojimo kategorijas XX amžiaus pradžioje yra pirmasis įsakmiai modernistinis (t. y. racionalistinis) manevras lietuvių religinio sąmoningumo raidoje“².

Reikia pažymėti, jog tuo laikotarpiu daugelis Lietuvos šviesuolių studijavo Peterburgo arba Maskvos universitetuose ir buvo veikiami Vladimiro Solovjovo filosofijos idėjų. A. Jakštas, aptardamas V. Solovjovo kūrybinį palikimą, prisiminė: „Būdamas 1880–1881 m. Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakulteto studentas, aš turėjau laimės klausyti visų fakultetų studentams skaitytų V. Solovjovo filosofijos paskaitų. Vėliau

studijuodamas genialius jo raštus, aš stiprinau jais savo katalikiškus įsitikinimus. Jo veikalai yr man nušvietę pagrindinius religijos ir krikščioniškojo gyvenimo klausimus.⁴³ Aktyviai propaguodamas tautinio atgimimo idėjas, A. Jakštas skatino Praną Dovydaitį ir Stasį Šalkauskį kurti krikščioniškosios kultūros ir tautinio ugdymo modelį. Dar studijuodami Maskvoje, P. Dovydaitis ir S. Šalkauskis buvo gerai susipažinę su V. Solovjovo filosofinėmis idėjomis. Veikiami šių idėjų, P. Dovydaitis ir S. Šalkauskis tautinį žmogaus ugdymą siejo su religija, mokslu ir menu.

P. Dovydaitis teigė, kad katalikiška kultūra turi būti puoselėjama gimtąja kalba ir remtis filosofijos bei teologijos mokslais. Norėdamas įgyvendinti šią idėją, jis 1921 m. įsteigė LOGOS – pirmąjį lietuvių kalba leidžiamą filosofijos žurnalą, kurio leidybą 1939 m. nutraukė okupacinė sovietų valdžia. P. Dovydaitis buvo žurnalo leidybą ir redaktoriumi. Įsteigus Lietuvos universitetą, nuo 1923 m. žurnalo leidyba rūpinosi Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyrius, tad P. Dovydaitis galėjo daugiau laiko skirti LOGOS redagavimui ir straipsnių rašymui.

P. Dovydaitis gerai suvokė tuometinei lietuvių inteligentijai skirto pirmojo mokslinio-filosofinio žurnalo svarbą: „Logos nesiima atstovauti tik vienai kuriai filosofijos pakraipai ar sistemai, kadangi savo uždavinį jis mato būsiant tinkamiausiai atliktą, jei jis savo skaitytojams telks ne tiek *filosofijos*, įkaldamas jiems baigtų filosofijos davinų ir principų, kiek mokys juos pačius *filosofuot*“⁴⁴, todėl, pasak P. Dovydaičio, žurnale turi būti gvildenamos įvairios žmogaus dvasinio pasaulio, gamtos ir visuomeninių santykių problemos. Žurnalo autoriams jis rekomendavo „išmokyti išvelgt, kur problemos prasideda, stengtis savo pajėgomis padirbėti joms išspręsti ir prieš esamus išsprendimo bandymus arba įgyt *savito*, laisvo *įsitikinimo*, arba esamuose išsprendimuose *įsigyvent* savo individui“⁴⁵.

Paties P. Dovydaičio filosofinės pažiūros buvo glaudžiai persipynusios su teologinėmis, todėl jis ir kitus LOGOS žurnalo autorius skatino domėtis pažinimo ir teologijos problemomis. Analizuodami šias problemas, LOGOS autoriai dėmesį kreipė į Dievo pažinimo ir Jo buvimo įrodymą (P. Dovydaitis, B. Andruška S. J.), akcentavo dvasinės būties slėpinį (J. Donskis, M. Reinys, S. Šalkauskis), analizavo šv. Augustino teologinę-filosofinę koncepciją (J. Donskis, P. Dovydaitis, P. Kuraitis), bandė išryškinti religijos psichologinius funkcionavimo aspektus, ypač pabrėždami emocinį jos pradą (P. Kuraitis, M. Reinys), domėjosi socialiniais krikščioniškos veiklos ypatumais (P. Dovydaitis).

LOGOS žurnalas gana neigiamai vertino I. Kanto kritinį požiūrį į pagrindinius krikščioniškos religijos teiginius (M. Baumgartner, M. Reinys) ir nepalankiai atsiliepė apie Vundto *aktualistinę* sielos sampratą (R. Bytautas) bei Darvino agnostinę Dievo buvimo įrodymų teoriją (P. Dovydaitis).

XX a. pradžioje Vakarų Europoje ėmė reikštis katalikiškojo modernizmo idėjos, kurioms abejingi nebuvo ir jaunieji Lietuvos teologai. Oficialusis Vatikanas pasmerkė modernizmo idėjas enciklikoje *Pascendi*. Filosofines modernizmo idėjas kritiškai apibūdino ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios hierarchai, ypač už subjektyvistinį požiūrį į tai, kad protas pažįsta realius reiškinius, o tikėjimas kyla iš ilgesio ir svajonių. Aiškinant tikėjimo ir proto santykį, Lietuvos Katalikų Bažnyčia reikalavo laikytis tomistinio realizmo pozicijų, tačiau teologai, paveikti V. Solovjovo idėjų, bandė kurti naujus integralius mąstymo modelius, kurie vienijo tomistinę-aristotelinę ir augustinę koncepcijas.

Viena iš aktualių problemų, gvildenamų LOGOS žurnalo publikacijose, buvo Dievo pažinimas. Liudydamas Dievo esatį, B. Andruška S. J. teikė pirmenybę aristotelinei-tomistinei koncepcijai, atkreipdamas dėmesį į Dievo buvimo įrodymą *ex motu* arba judėjimu; P. Dovydaitis išryškino kitą Dievo atradimo kelią, kurį atskleidė Aurelijus Augustinas, parodydamas, kaip vidinis žmogaus pasaulis, arba sąmonė, dalyvauja Dievo pažinime. Prano Mantvydo teigimu, „šv. Augustinas tampa simboliu žmogaus sielos, ieškančios gyvenimo prasmės, dedančios pastangų pakilti nuo žemės į dangų“⁶. P. Kuraitis siekė įtvirtinti psichologines nuostatas, pabrėždamas emocinį jų pradą, kad galėtų išryškinti proto atvirumą ir nuostabą, atskleidžiant Dievo būties paslaptį. Dievo būties supratimas yra visų kitų esinių ir visų kitų supratimų priežastis, todėl Dievas yra ir esatis, ir supratimas, ir aukščiausia Tiesa.

Tyrimo objektas – tiesos kontempliacijos atskleidimas remiantis tikėjimo ir proto sinteze.

Tyrimo tikslas – identifikuoti Prano Dovydaičio LOGOS žurnale tikėjimo ir proto sintezę kaip tiesos kontempliaciją.

Uždaviniai:

- išryškinti Dievo esaties įrodymą;
- atskleisti emocinį religijos aspektą;
- apibūdinti tiesos kontempliaciją protu ir tikėjimu.

Tyrimo metodai: lyginamoji filosofinės ir teologinės literatūros analizė, interpretacija ir istorinė refleksija.

B. Andruška S. J. ir P. Dovydaitis: Dievo esaties įrodymas

Dievo esaties įrodymui B. Andruška S. J. pasitelkia judėjimo argumentą, kuris tuo metu atkreipė teologų dėmesį ir susilaukė nevienareikšmio vertinimo. Judėjimo argumentas remiasi pačiu bendriausiu nebūtinybės pasireiškimu, kurį gali suvokti ir analizuoti įvairių sričių specialistai, kadangi jis paaiškinamas metafiziniais samprotavimais. Remdamasis šiuo argumentu, B. Andruška S. J. judėjimą traktuoja plačiaja prasme kaip kiekvieną realų pasikeitimą ir tvirtina, jog kiekvienam judėjimui reikalingas judintojas, kadangi „judėjimas be judintojo yra prieštaravimas, kaip veikimas be veikėjo yra prieštaravimas“⁷. Pateikęs tokį teiginį, B. Andruška S. J. formuluoja pirmąjį probleminį klausimą: kas gi yra tas judintojas – „ar patsai judamasis daiktas save judina, ar koks nors kitas daiktas jį judina?“⁸. Atsakymą į šį klausimą B. Andruška S. J. grindžia neprieštaravimo dėsniu, kad *esatis nėra ir negali būti niekas* ir teigia, jog pats judėjimas ir jo kaita būtinai reikalauja kito judintojo. Judėjimą, remdamasis gamtos pasauliu, jis apibūdina kaip *nuolatinį darymąsi*, kaip *judamojo daikto perėjimą iš galimybės į aktą*. Judėjimas negyvoje gamtoje siejamas su kito daikto poveikiu, o gyvoje gamtoje flora, fauna ir žmogus savyje turi potencialios judėti, tačiau šis judėjimas turi būti žadinamas kito objekto. Florai, kad vyktų savaiminis judėjimas – augimas, reikalinga pagalba iš šalies, t. y. maistas ir šiluma; faunai reikalinga, kad objektas iš šalies sužadintų jos juslines galias, o žmogui – jusliniai objektai turi skatinti intelektualinį pažinimą ir norėjimą. Vadinasi, gyvojoje gamtoje, pasak B. Andruškos S. J., savaiminis judėjimas nėra vienintelė savo judėjimo priežastis, nes jai reikalinga kieno nors kito pagalba.

Antruoju probleminiu klausimu B. Andruška S. J. siekia išsiaiškinti, ar judintojas pats juda, ar nejuda. Jei judintojas juda, tai turėtų būti judinamas trečiojo, o tretysis – ketvirtąjo, sudarydamas tam tikrą judintojų grandinę. Šio klausimo sprendimą B. Andruška S. J. grindžia loginės sekos bei teiginių teorija ir daro išvadą, kad judėjimui, kurį regime gamtoje, reikalingas nejudantis judintojas (Motor immobilis).

Trečiuoju probleminiu klausimu B. Andruška S. J. įrodo, kad „Tas nejudąs Judintojas (Motor immobilis), tegali būti Esinys, atskiras nuo pasaulio“⁹. Jis, Judintojas, negali būti kūnas, nes, pasak B. Andruškos S. J., materialus kūnas judina kitą kūną tik pats judėdamas. Judintojas negali būti ir materija, nes ji nėra savo judėjimo priežastis. Vadinasi, pirmasis Motor immobilis kitą gali judinti „tik savo valios aktu, taigi, Jis tegali būti Dvasia“¹⁰.

B. Andruška S. J. Pirmąjį Judintoją apibūdina kaip *gryną aktą* (actus purus), kuris yra tobulas ir neturi jokių trūkumų. Grynasis aktas yra tik Dievas. Tai reiškia, kad Pirmasis Judintojas yra viso pasaulio Pirmoji Priežastis, kurią mes vadiname Dievu. Tuo tarpu, kaip pažymi Stanisławas Kowalczykas, „visi sukurtieji esiniai yra akto ir tobulumo, galiybės ir netobulumo dariniai“¹¹.

LOGOS žurnale P. Dovydaitis pratęsia Dievo buvimo įrodymo diskusiją. Remdamasis šv. Augustinu, jis išryškina du Dievo buvimo įrodymo aspektus: metafizinį ir priežastinį. Metafizinį Dievo buvimą šv. Augustinas grindžia sąmonės fenomenu. Anot Aurelijaus Augustino, logikos, matematikos, estetikos ir etikos tiesos žmogaus sieloje yra kaip amžinos, nekintamos ir būtinės. Siekiant tokias tiesas internalizuoti reikalinga jas atitinkanti Priežastis. Ši Priežastis negali būti žmogaus siela, nes ji susieta su netvariū kūnu, todėl negali kurti amžinų ir nekintamų tiesų. Vadinasi, pasak P. Dovydaičio, Aurelijus Augustinas tokia Priežastimi laiko amžiną ir nekintamą realybę, „iš kurios eina dvasios apšvietimas ir kurion atsiremia amžinosios tiesos, ši realybė tad ir yra dvasinė esybė, kurią vadiname Dievu“¹². Toks Dievo buvimo įrodymas P. Dovydaičiui yra panašus į Descartes'o Dievo buvimo įrodymą iš Dievo idėjos, todėl jis pavadinamas noetiniu.

Aiškindamas priežastinį Dievo buvimo įrodymą, P. Dovydaitis komentuoja, kaip šv. Augustinas traktuoja priežastingumo dėsnį, pasitelkdamas gamtos kūnus. Gamtos kūnams Dievas suteikė formą ir tam tikrą jų egzistavimo tvarką, prisilaikydamas *skaičiaus, svorio, saiko*: „Betgi tu sutvarkei visa, žiūrėdamas ir saiko, ir skaičiaus, ir svorio“ (Išm 11, 20). Egzistuojanti gamtos daiktų tvarka pasaulyje yra nekintamas dėsnis, amžinasis įstatymas, kurį Aurelijus Augustinas apibūdina šiais žodžiais: „Tai įstatymas, kuriuo teisingai pasiekama, kad visa būtų kuo tvarkingiausia.“¹³ Nors gamtos daiktų tvarka yra nekintama, tačiau gamtos kūnams būdingas kintamumas, kadangi jie paklūsta priežastingumo dėsniui ir keičiasi priimdami tam tikrą formą. Gamtos kūnai patys savęs negali formuoti, nes „joks daiktas negali sau duoti to, ko jis pats neturi. Todėl turi egzistuoti kokia daiktus formuojanti priežastis, kokia amžinai nekintama forma, kuri pati jau niekieno nebeformuojama“¹⁴. Tokiu aiškinimu prieinama prie išvados, kad egzistuoja amžina ir nesukurta forma, t. y. Dievas, kuris tampa kintamos būties formos priežastimi.

P. Dovydaitis, aptardamas Aurelijaus Augustino Dievo buvimo įrodymą, pabrėžia, jog jis Kūrėjo esybę aiškina ne tik remdamasis daiktų tvarka gamtoje, bet ir psichine bei doringe žmogaus tvarka, kuri pagrindžia *psichologinį ir moralinį* Dievo buvimo įrodymą.

Apibūdinti psichologinį bei moralinį Dievo buvimo įrodymą nėra taip paprasta, nes

susiduriama su kalbos problema, norint apibrėžti Dievo sąvoką, kadangi, pasak Battistos Mondino, „kalba iš pradžių nebuvo skirta tokiai realybei reikšti“¹⁵. Komentuodamas kalbos taikymą perėjimui iš realybės į transcendentinį lygmenį, P. Dovydaitis teigė, kad „Dievas viršija mūsų kalbą bei mūsų galvojimą ir nėra tokio predikato, kurį tikrai galėtume jam priteikti. Todėl apie Dievą negali būti kitokio mokslo, kaip tik nežinojimo mokslas“¹⁶, kuris parodo mūsų ribotą galėjimą suvokti Dievo egzistenciją. Tokį suvokimą, anot P. Dovydaičio, galima apibūdinti terminu *docta ignorantia*, kurį XV a. išplėtojo Nikolajus Kuzietis, teigdamas, kad daiktų pirmavaizdžiai neprieinami žmogiškajam pažinimui, todėl belieka apsiriboti tik *mokyty nežinojimu*.

Intelektiniu požiūriu Dievo būtis turi begalinį žinojimą, kuris apima visa, kas sukurta ir gali būti sukuriama. Dievas yra absoliučios pirmosios būties, pirmosios tiesos ir aukščiausiojo gėrio vienovė. Kadangi esatis, tiesa, gėris yra transcendentalijs, todėl „Substancijos ir akcidencijos skirtumas Dievui neegzistuoja. Jame nėra akcidencijų, kadangi nėra kitimų. Visai netikslu Dievą vadinti ir substancija, kadangi substancija reiškia realybę su akcidencijomis“¹⁷. Toks Aurelijaus Augustino pasekėjų Dievo esybės aiškinimas yra paremtas platonizmo idėjomis. Pasak P. Dovydaičio, šios problemos sprendimas skleidžiasi dviem aspektais, įrodant, kad Jis yra ir koks Jis yra.

Emocinis religijos aspektas

P. Kuraitis savo publikacijose LOGOS žurnale atskleidė teorinius jausmo religijos postulatų, išryškino psichologinį jausmo religijos pamatą ir pateikė jos požiūriu gana kritiškus samprotavimus. Jausmo religijos ištakos krikščioniškoje pasaulėjautoje siejamos su šv. Augustino koncepcija *širdimi jausti Dievą*. VII *Išpažinimų* knygoje šv. Augustinas aprašo jam apsiareiškusį Dievą, kurio žodžius „Aš esu, kursai esu“ (Lk 15, 13) jis pajuto širdimi: „Išgirdau taip, kaip girdima širdyje, ir visiškai nebuvo, dėl ko turėjau abejoti.“¹⁸ Kaip pažymi P. Kuraitis, vėliau širdies religiją perėmė protestantai, „nuo katalikų religijos supratimo nutolę modernistai; ji patinka įvairios rūšies laisvamaniams ir net bedieviams“¹⁹.

P. Kuraitis straipsnyje *Jausmo religija* analizuoja protestantišką religiją, paremtą jausmu. Šios religijos teorinius pagrindus klojo vokiečių teologas, Berlyno universiteto profesorius D. F. Schleiermacheris. Religija jam buvo tik jausmas, kuris išreiškė asmens santykį su Dievu ir begalybės pajautą. D. F. Schleiermacherio jausmo religijos teorija buvo pagimdyta romantizmo epochos idėjų, kurios akcentavo jausmingumo ir individualizmo apraiškas žmoguje. P. Kuraitis D. F. Schleiermacherio jausmo religiją apibūdina devyniomis tezėmis, pabrėždamas, kad šia teorija Berlyno profesorius „pradėjo naują erą protestantų teologijoj <...> [ir] visų religijos pažiūrų turinį stengėsi išvesti iš religinio jausmo patyrimo“²⁰.

Norėdamas, kad skaitytojas giliau suvoktų D. F. Schleiermacherio jausmo religiją, P. Kuraitis pateikia kritišką požiūrį į jo pasekėjų – jausmininkų propaguojamas idėjas. Vieni iš jausmininkų, kaip teigia P. Kuraitis, rėmėsi pirmaisiais krikščionimis, kuriems „Religija yra intymiausias žmogaus gyvenimo apsiareiškimas. Viskas tad turi būti aiškina-ma religijoj iš asmens vidaus gelmių, iš kurių patyrimus gauna jausmas. Religinės sąvokos negali būti iš kitų priimtoms; jos turi gimti iš kiekvieno žmogaus jausmo patyrimo“²¹. Kiti jausmininkai rėmėsi Darvino, Kanto arba Spencerio agnosticizmą ginančiais raštais, ku-

riuose akcentuojama, jog „Religinių pažiūrų kitimas priklauso nuo kintamo religinio jausmo ir nuo tobulėjimo jo išreiškimo formų sąvokomis. <...> O iš kitos pusės nurodo, kad tik jausmo religijos teorija atitinka šių dienų reikalavimus, šių dienų žmonių ypatingą ūpą ir tokiu būdu geriausiai atsako religijos interesams“²². Dalis jausmininkų, anot P. Kuraičio, griežtai atskyrė religiją nuo mokslo, motyvuodami tuo, kad bus pašalintas konfliktas tarp tikėjimo ir mokslo. Likusieji jausmininkai linkę religiją izoliuoti nuo doros, teigdami, jog „dorai nėra reikalo žmogaus pastangas kreipti pomirtinių tikslų tarnavimui“²³.

Nors jausmo religija interpretuojama ir vertinama gana nevienareikšmiškai, tačiau dėl savo patrauklumo susilaukia nemaža pasekėjų. Pasekėjus ši religija žavi tuo, pasak P. Kuraičio, jog ji nevaržoma jokių prievolių; ji yra atskiro žmogaus patyrimas, nesais-tomas griežtų moralinių imperatyvų; ji gimdo estetinius ir religinius jausmus, skatina gerėtis gamtos grožybėmis ir meno kūriniais; padeda tikinčiajam atsiplėšti nuo pilkos kasdienybės.

Norintiems giliau suvokti jausmo religijos esmę, P. Kuraitis modeliuoja *kritiško pažini-mo reikalavimų* sistemą, kuriai realizuoti reikalingas tam tikras tyrimo instrumentarijus. Vienas iš tyrimo instrumentarijus metodų, P. Kuraičio teigimu, yra metafizinių prielaidų atskleidimas. Jausmininkai ignoruoja metafiziką ir teigia, kad laikosi agnosticizmo postu-latų. Kaip pabrėžia P. Kuraitis, „pojūčiai neįstengia konstatuoti religinių faktų, kaip nema-terialinių“²⁴, o tai reiškia, jog jausmininkai, analizuodami religinius slėpinius, norom ar nenorom yra priversti įžengti į metafizikos sritį.

Analogiškais tyrimo metodais P. Kuraitis atskleidžia jausmininkų propaguojamą jaus-mo religijos ypatingą vertę, kurią išsako perdėm kritišku ir gana drastišku požiūriu, nes ji „negali rimtam žmogui patikti nei dėl jos santykių su mokslu, nei dėl jos apeliavimo į patogumo ir tolerancijos kriterijų“²⁵.

Tiesos kontempliacija protu ir tikėjimu

Tiesą galima apibūdinti kaip pažinimo turinio ir realybės atitiktį. Ontologinė, arba, kitaip tariant, būties tiesa, reiškia suprantamumo santykį, kuris sieja esatį su žmogaus protu, bei atitikties santykį, kuris esatį sieja su dieviškuoju protu. Būties tiesą, pasak M. Reinio, mes galime suvokti remdamiesi instrumentiniu pedagoginės psichologijos mokslu.

M. Reinys pabrėžia, kad „Psichinis auklėtinių ir mokinių brendimas visoje pilnumoje pasireiškia ir faktingai yra realizuojamas, kai kreipiame dėmesį į sritis, su kuriomis auklė-tinis susipažįsta ir kur randa savo sugebėjimams pritaikymą. Visą realybę, kurią sugeba žmogus pažinti, galima suskirstyti į šias sritis: empirinio ir racionalinio mokslo, meno, doros, religijos“²⁶. Atskleisdamas psichologinį tiesos pažinimo kelią, M. Reinys nurodo, jog empirinis ir racionalusis tikrovės pažinimas prasideda jutiminiu suvokimu, kuris for-muoja vaizdinius ir veda prie sąvokų. Sąvokos, anot M. Reinio, reikalauja „ieškoti logikos srityje pakankamų motyvų, o patirties srityje priežasčių, stato reikalavimus priežasčių ieškoti gamtos reiškiniams ir žmonių gyvenimui išaiškinti“²⁷. Susipažinus su gamtos ir žmonių gyvenimu, auklėtinio pažinimo sritis plečiasi, jam „kyla religijos klausimas, kuris sintetiniu būdu liečia empirinio ir racionalinio mokslo, meno, doros klausimus ir atbaigia juos klausimu, kas šventa. <...>. Nustačius religijos sąvoką, žiūrima, kaip religija reiškiasi

asmens mąstyme, noruose ir jausmuose⁴²⁸. Religija, priartėjusi prie žmogaus psichinių galių, kontempliuoja pažintinę tiesos nuostatą, kad visi daiktai kalba apie Dievą: *coeli enarrant gloriam Dei*.

Išvados

1. LOGOS žurnalo autoriai, paskatinti P. Dovydaičio, domėjosi gnoseologijos ir teologijos problemomis. Analizuodami šias problemas, jie dėmesį kreipė į Dievo pažinimo ir Jo buvimo įrodymą, akcentavo dvasinės būties slėpinį, analizavo šv. Augustino teologinę-filosofinę koncepciją, bandė apibūdinti religijos psichologinius funkcionavimo aspektus, ypač pabrėždami emocinį jos pradą, domėjosi socialiniais krikščioniškos veiklos ypatumais.

2. Dievo būčiai atskleisti B. Andruška S. J. pasitelkė aristotelinę-tomistinę koncepciją, atkreipdamas dėmesį į Dievo buvimo įrodymą *ex motu* arba judėjimu. Pirmąjį Judintoją jis apibūdina kaip *actus purus*, kuris yra viso pasaulio Pirmoji Priežastis.

3. P. Dovydaičis išryškino, kaip vidinis žmogaus pasaulis, arba sąmonė, dalyvauja Dievo pažinime. Kūrėjo esybė aiškinama ne tik remiantis daiktų tvarka gamtoje, bet ir psichine bei dorine žmogaus tvarka, kuri pagrindžia *psichologinį ir moralinį* Dievo buvimo įrodymą.

4. P. Kuraitis Dievo būties aiškinime įtvirtino psichologinę nuostatą ir joje išryškino emocinį pradą, kuris padeda atskleisti žmogaus proto atvirumą Dievo paslapties suvokimui. Suvokta Dievo būtis yra visų kitų esinių ir jų buvimo priežasčių supratimas, todėl Dievas yra ir esatis, ir supratimas, ir aukščiausia Tiesa.

5. M. Reinsys tiesos kontempliaciją protu ir tikėjimu grindė psichologiniais mechanizmais. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad religija, priartėjusi prie žmogaus psichinių galių, kontempliuoja pažintinę tiesos nuostatą, kad visi daiktai kalba apie savo Kūrėją.

NUORODOS

- ¹ *Kuzmickas B.* Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. P. 94.
- ² *Kavolis V.* Sąmoningumo trajektorijos. Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai. Chicago. 1986. P. 104.
- ³ *Jakštas A.* Raštai. T. 2. Etika. Vilnius: Mintis. 1996. P. 362.
- ⁴ Ten pat.
- ⁵ *Dovydaičis P.* Filosofijos kilmė, jos sąvoka, darbo sritys ir uždaviniai // LOGOS. 1-asis ir 2-asis sąsiuviniai. Kaunas. 1920–21. P. 7.
- ⁶ *Mantvydas P.* Raštai. Vilnius: KFMI. 2005. P. 285.
- ⁷ *Andruška B., S. J.* Filosofiškas judėjimo argumentas Dievo esimui įrodyti // LOGOS. Kaunas. 1925. V metai. Nr. 1. P. 22.
- ⁸ Ten pat.
- ⁹ Ten pat. P. 24.
- ¹⁰ Ten pat. P. 25.
- ¹¹ *Kowalczyk S.* Bendroji metafizika. Vilnius: LOGOS. 2001. P. 104.
- ¹² *Dovydaičis P.* Šv. Augustino asmenybės modernumas ir jo filosofijos aktualumas. Kaunas: Šviesa. 1931. P. 28.

- ¹³ *Aurelijus Augustinas*. Dialogai. Apie laisvąjį sprendimą. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1999. P. 53.
- ¹⁴ *Dovydaitis P.* Šv. Augustino asmenybės modernumas ir jo filosofijos aktualumas. Ten pat. P. 28.
- ¹⁵ *Mondin B.* Tomo Akviniečio filosofinė sistema. Vilnius: LOGOS. 2006. P. 131.
- ¹⁶ *Dovydaitis P.* Šv. Augustino asmenybės modernumas ir jo filosofijos aktualumas. Ten pat. P. 28.
- ¹⁷ *Dovydaitis P.* Ten pat. P. 29.
- ¹⁸ *Aurelijus Augustinas*. Išpažinimai VII. Vilnius: Aidai. 2004. P. 148.
- ¹⁹ *Kuraitis P.* Jausmo religija // Kuraitis P. Filosofijos raštų rinktinė. Chicago: Ateitis. 1990. P. 273.
- ²⁰ Ten pat. P. 275.
- ²¹ Ten pat. P. 276.
- ²² Ten pat.
- ²³ Ten pat.
- ²⁴ Ten pat. P. 278.
- ²⁵ Ten pat. P. 281.
- ²⁶ *Reinys M.* Psichologijos santykis su pedagogika // LOGOS. Kaunas. 1928. VIII metai. Nr. 1. P. 81.
- ²⁷ Ten pat.
- ²⁸ Ten pat. P. 81–82.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Andruška B., S. J.* Filosofiškas judėjimo argumentas Dievo esimui įrodyti // LOGOS. Kaunas. 1925. V metai. Nr. 1.
2. *Aurelijus Augustinas*. Dialogai. Apie laisvąjį sprendimą. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1999.
3. *Aurelijus Augustinas*. Išpažinimai VII. Vilnius: Aidai. 2004.
4. *Dovydaitis P.* Filosofijos kilmė, jos sąvoka, darbo sritys ir uždaviniai // LOGOS. 1-asis ir 2-asis sąsiuviniai. Kaunas. 1920–21.
5. *Dovydaitis P.* Šv. Augustino asmenybės modernumas ir jo filosofijos aktualumas. Kaunas: Šviesa. 1931.
6. *Jakštas A.* Raštai. T. 2. Etika. Vilnius: Mintis. 1996.
7. *Kavolis V.* Sąmoningumo trajektorijos. Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai. Chicago. 1986.
8. *Kowalczyk S.* Bendroji metafizika. Vilnius: LOGOS. 2001.
9. *Kuraitis P.* Jausmo religija // Kuraitis P. Filosofijos raštų rinktinė. Chicago: Ateitis. 1990.
10. *Kuzmickas B.* Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009.
11. *Mantvydas P.* Raštai. Vilnius: KFMI. 2005.
12. *Mondin B.* Tomo Akviniečio filosofinė sistema. Vilnius: LOGOS. 2006.
13. *Reinys M.* Psichologijos santykis su pedagogika // LOGOS. Kaunas. 1928. VIII metai. Nr. 1.
14. Šventasis Raštas. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1998.

Gauta: 2009 10 15

Parengta spaudai: 2009 11 02

Dalia Marija STANČIENĖ

THE “LOGOS” OF PRANAS DOVYDAITIS AS FAITH-REASON SYNTHESIS AND CONTEMPLATION OF TRUTH

S u m m a r y

In 1921 Pranas Dovydaitis started the first Lithuanian magazine of philosophy LOGOS. The main its contributors were professors of Kaunas university from the departments of Theology and Philosophy, Jurisprudence, Technology, Mathematics and Natural Sciences, Medicine, and from Kaunas Art School. The topics were rather miscellaneous but the main attention was paid to the problems bordering on philosophy and theology; for the intention of editors was the promotion of Catholic culture. Dovydaitis regarded the development of Lithuanian philosophical language as a very important and necessary means of that promotion.

The authors of the articles in LOGOS magazine considered the problems of theism, the proofs of God's existence, enigmas of spirituality; analyzed the Theo-philosophical concept of St. Augustine; tried to specify the psychological aspects of religious belief, especially emotions; inquired peculiarities of social Christian activities. Their attitude to I. Kant's philosophy of religion was negative as well as to Vund's actualistic concept of human soul and Darwin's agnostic interpretation of the proofs of God's existence.

Dovydaitis explained the relation between faith and reason relying on Thomistic realism, which was in concordance with the Catholic Church policy directed against the tendencies of the Catholic modernism in theology, according to which human reason is concerned with reality and faith – with nostalgic dreams. Influenced by Russian religious philosopher Vladimir Solovjov, the contributing authors made attempts to constitute the models of thinking which integrates the ideas of Aquinas, Aristotle, and Augustine.

The analysis of the relation between faith and reason performed by Dovydaitis shows that Lithuanian Christian philosophy was influenced by different philosophical trends.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Dovydaitis, LOGOS žurnalas, krikščioniškoji kultūra, tikėjimo ir proto santykis.

KEY WORDS: Dovydaitis, LOGOS magazine, Christian culture, relation between faith and reason.

Dalia Marija STANČIENĖ – humanitarinių mokslų (filosofija) habilituota daktarė (hp). Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos katedros profesorė ir vedėja. Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Etikos katedros profesorė. LOGOS žurnalo vyriausioji redaktorė. Mokslinių interesų sritys: filosofijos istorija, metafizika, socialinė etika, ugdymo filosofija. El. paštas logos@post.omnitel.net.

Dalia Marija STANČIENĖ – doctor of humanities (philosophy), professor and head of the department of philosophy in the faculty of humanities at Klaipėda University, professor of the Department of Ethics in the Faculty of Pedagogy and Psychology at Vilnius Pedagogical University, editor-in-chief of LOGOS magazine. Research interests: history of philosophy, metaphysics, social ethics, philosophy of education. E-mail: logos@post.omnitel.net.